

Türkiye’de Bilim Gazeteciliği ve Amatörlere Yönelik Bir Gökbilim Dergisi

Özgür GÜLTEKİN

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi ve Uzay Bilimleri Bölümü
34452 Üniversite, İstanbul
e-posta : ogultekin@scientist.com

Özet: Bu çalışmada, bilim gazeteciliğinin ülkemiz koşullarında ne kadar önemli bir işlevi olabileceği vurgulanmaktadır. Burada toplumsal koşullar, sahte bilimin yükselişi, üniversitelerde eğitim sorunu gibi parametrelerle bilim gazeteciliğini birlikte inceleyerek, bilim insanının bu konudaki sorumluluğu üzerine tartışılmıştır. Ayrıca Aralık 2003 tarihinde yayın hayatına başlayan *Amatör Gökbilim* dergisinin genel özellikleri, yöneleceği okur kitlesi, içeriği, dil özellikleri, anlatım özellikleri ve hedefleri konusunda bir taslak ortaya çıkartılarak, öğrenci akademisyen ve gökbilimle ilgili insanların bu konuda ortak çalışabilmelerinin yöntemi üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: bilim gazeteciliği, gökbilim

Abstract: In this study, importance of science journalism is to focus on. Social conditions, rising of false science and the problem of education at universities are studied along with science journalism. And discussing responsibilities of scientists which are related to these problems. Moreover Express general features of *Amatör Gökbilim* magazine which is published in december 2003. And discussing a method which lead to common works.

Key words: science journalism, astronomy

1. Giriş

Günümüzde bilimin elde ettiği bilgi birikimi ile, sıradan insanların bu birikimden yararlanabilmesi arasında derin bir uçurum bulunmaktadır. Bunun bir nedeni halkın, anlayamadığı şeylerden uzaklaşıp hep daha kolay anlayabildiği fikirlere yöneliyor olmasıdır. Bu sorun, verilen temel eğitimin niteliğiyle yakından ilişkili olabilir. Söz konusu sorunun çok sayıda nedenleri ve her bir nedenle ilişkili çözüm önerileri olsa da *bilim ve halk arasındaki kopukluğun* giderilmesi birinci derecede önemlidir. Bu konuda en büyük sorumluluk ise bilim insanlarına ve bilim ile halk arasında bir bağ kuracak olan basına düşmektedir. Bilim gazeteciliği, halkı bilimle tanıştıracak, bilimin temel kavramlarının sıradan insanlar tarafından anlaşılmasını sağlayacak bir seçenek olarak görülebilir. Bir çok gelişmiş ülkede bilim gazeteciliği için üniversitelerde doktora programları bile açılmışken, ülkemizin gazetelerinde özel olarak bilim gazetecisi kadrosu bulunmamaktadır.

Ülkemizde genellikle gazeteciler bilimsel haberlerin özünü kavrayamıyor. Haberlerin bilinçsizce yazılması ise bilimin saygınlığından yararlanmak isteyen şarlatanların işine yarıyor. Bu

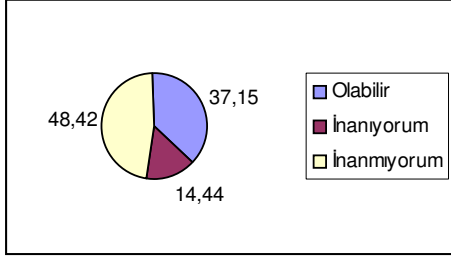
ise bütün dünyada olan bir sorunu, sahte bilimin halk tarafından bilim olarak anlaşılmasını pekiştiriyor. Böylece rasyonel olmayan düşünme biçimi yaygınlaşıyor ve toplumun geleceğiyle ilgili sorunları çözmesi güçleşiyor. Her alanda kendisini gösteren kargaşa koşullarının artması, özellikle insanın içinde yaşadığı toplumu anlamakta çaresizlik içine düşmesi bilim dışı eğilimlerin artmasına neden oluyor. Bütünüyle belirleyici olmasa da bilim dışı eğilimlerin artışı ile toplumsal sorunlar arasında karşılıklı etkileşimler olduğu söylenebilir.

2. Safsata Anketi ve Bilim Gazeteciliği

Bilim ve Ütopya Kooperatifi (BİLKOOP) tarafından, 2001 yılının Nisan ve Mayıs aylarında İstanbul, Ankara ve Kocaeli’deki bazı üniversitelerde öğrencilere yapılan bir anket sonuçları çarpıcıdır. Anket, bu şehirlerin çeşitli üniversitelerinde, temel bilimler ve tıp öğrenimi gören birinci ve son sınıftaki 1167 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Bu ankette yer alan bazı sorular aşağıdaki gibidir :

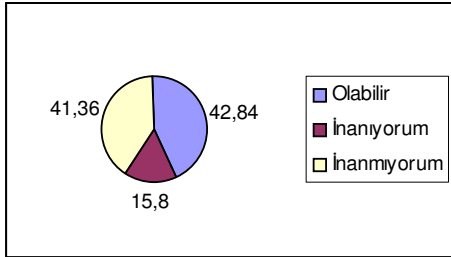
Poster tam metni için : Özgür GÜLTEKİN
e-mektup: ogultekin@scientist.com

Soru 1 : *Kişilerin geleceğini ve karakteristik özelliklerini, doğdukları sırada yıldızların durumuna bakarak önceden haber veren astrolojiye inanıyor musunuz ? (Şekil 1)*

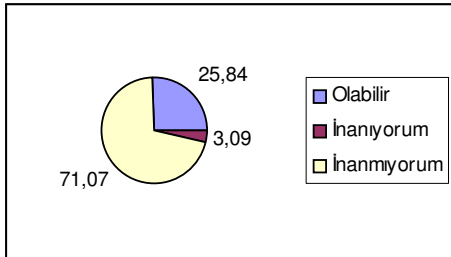
Şekil 1. Bu soruya, 1167 öğrencinin yüzde 37,15’i olabilir, yüzde 14,44’ü inanıyorum ve yüzde 48,42’si inanmıyorum şeklinde yanıt vermiştir.

Soru 2 : *Başka gezegenlerden, dünyamızı ziyarete gelen UFO’ların varlığına inanıyor musunuz ? (Şekil 2)*

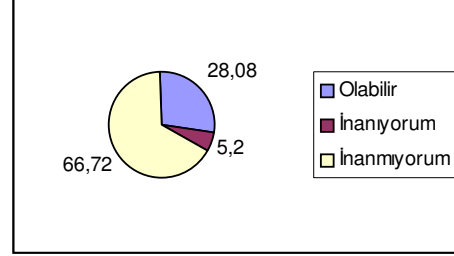
Şekil 2. Bu soruya, 1167 öğrencinin yüzde 42,84’ü olabilir, yüzde 15,8’i inanıyorum ve yüzde 41,36’sı inanmıyorum şeklinde yanıt vermiştir.

Soru 3 : *Uzaydan dünyaya gelen canlıların aramıza girip yaşadıklarına inanıyor musunuz ? (Şekil3)*

Şekil 3. Bu soruya, 1167 öğrencinin yüzde 25,84’ü olabilir, yüzde 3,09’u inanıyorum ve yüzde 71,07’si inanmıyorum şeklinde yanıt vermiştir.

Soru 4 : *UFO’ların binlerce yıl önce dünyamıza gelip, uygarlığı başlattığına inanıyor musunuz? (Şekil4)*

Şekil 4. Bu soruya, 1167 öğrencinin yüzde 28,08’i olabilir, yüzde 5,2’si inanıyorum ve yüzde 66,72’si inanmıyorum şeklinde yanıt vermiştir.

Bu dört soruya Astronomi ve Uzay Bilimleri öğrencilerinin verdikleri yanıtlar şöyledir :

1. Soru.

Olabilir : % 19,97
İnanıyorum : % 2,17
İnanmıyorum : % 77,85

2. Soru

Olabilir : % 27,72
İnanıyorum : % 2,17
İnanmıyorum : % 70,11

3. Soru

Olabilir : % 12,1
İnanıyorum : % 0
İnanmıyorum : % 87,9

4. Soru

Olabilir : % 18,07
İnanıyorum : % 3,26
İnanmıyorum : % 78,67

Genel sonuçlar ile bu sonuçlar karşılaştırıldığında, gökbilim eğitimi alan öğrencilerin astroloji, UFO ve benzeri konular hakkındaki düşüncelerinde olumlu değişimler görülmektedir. Bu sonuçlar orta öğretim öğrencilerine gökbilim dersi verilmesinin faydalı olabileceğini gösterir.

Bu ankette, öğrencilere inanıp inanmadıkları sorulan konuların hepsi, çağdaş bilimin tartışmasız biçimde reddettiği batıl inanç ve safsatalardır. Yani sorular, bilimin henüz net yanıtlar veremediği, dolayısıyla çözümü zaman isteyen konuları değil, yanlışlığı net olarak ortaya çıkartılmış boş inançları temel almaktadır. Dolayısıyla bilimsel düşünceleri içselleştirebilmiş bir kişinin anket sorularına “inanmıyorum” şeklinde yanıt vermesi beklenir. Anket soruları, üniversitelerin temel bilim okuyan öğrencilerine yöneltildiği için “inanmıyorum” dışındaki yanıtların toplam yüzdesi üzücü bir tablo sergiler.

Bu sonuçların elde edilmesi içinde bulunduğumuz toplumsal ve düşünsel durum göz önüne alındığında rastlantı sayılmaz. Sağlıklı bir bilim eğitiminin, bilime dayalı genel bakış açılarının olmadığı ortamlarda, bilim dışı eğilimlerin çoğalması beklen bir durumdur. Bu anlamda bugün için, üniversitenin de işlevini görmediği söylenebilir.

Yazılı ve görsel basının yaptığı yayınlar üniversite öğrencilerinin bilinçlerinin yapılandırılmasında önemli rol oynamaktadır. Böylece bilim insanlarının derslerinde anlattıkları bilgiler, öğrencilerin büyük bir kısmı tarafından yazılı ve görsel basından daha etkili olamamaktadır.

Bilim bir bilgi yığını olmanın dışında bir düşünme biçimidir. Bu nedenle bilim gazeteciliğine her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır. Bilim gazetecileri, genç insanların meslek seçimlerine yardımcı olabilecekleri gibi bilimsel olay ve haberlerin çarpıtulmasını da önlemeye yönelik görevler üstlenmelidirler.

3. Amatör Gökbilim Dergisi

3.1. Genel özellikler

Dağıtımı şimdilik İstanbul ile sınırlı olan *Amatör Gökbilim* dergisinin ilk sayısı Aralık 2003’te çıkmıştır. Dergi üç ayda bir yayınlanmakta ve şimdilik her bir sayı 300 adet basılarak tümü okurlara satılmaktadır. *Amatör Gökbilim* dergisi A4 boyutunda 48 sayfa ve bir de kapaktan oluşmaktadır.

3.2 Kimlere yönelik bir dergi ?

a-) *Genç akademisyenler*: Bilim her alanda uzmanlık uğraşlarına ayrıyor. Bununla birlikte her gökbilimci, söz sahibi olabildiği sınırlı sayıda uğraşı dışında, gökbilimin bulgularıyla ancak genel kültür düzeyinde bütünleşebiliyor. Kendi dilimizde yayımladığımız bir gökbilim dergisinin varlığı da böyle bir bütünleşmeyi sağlamakla ilişkilendirilebilir.

b-) *Üniversite öğrencileri*: Üniversite insanların değiştiği bir yer olmalıyken, bugün öğrenciyi değiştirme ve dönüştürme görevini tam olarak yapamamaktadır. Bilgi öğrenci tarafından, içinde yaşadığı evreni anlama ve yorumlamada dayanak olarak kullanılmamakta. Anket sonuçlarından da görülebileceği gibi doğa üstü güçlerin yarattığı korkular, öğrenciler üstünde daha baskın olmaktadır. Üniversite öğrencilerinin, bilim süzgecinden geçmeyen bilgileri, her türlü bilim dışılığı ve şarlatanlığı karşısına alan bir dergiye ihtiyacı vardır.

c-) *Amatörler gökbilimciler*: Bugün amatörler bir çok profesyonelden daha coşkulu ve daha özverili çalışabiliyorlar. Amatörlerin bir ücret karşılığında

çalışmaması, amatör gökbilim topluluklarında her bir bireyin eşit haklara sahip olması, konularından bağımsız olarak, sadece yeteneklerine göre önem kazanmaları, amatörleri bir çok uzmandan daha etkin kılmakta. Amatör gökbilimcilerin, bilgi paylaşabilecekleri bir gökbilim dergisine ihtiyacı vardır.

Bu üç başlıkta sıralananlar, *Amatör Gökbilim* dergisinin yönelmek istediği temel okur sınıflarıdır. Bu üç başlığa yönelik bir içeriğin hazırlanması bir zorluk yaratır. Bu zorluk uzun bir deneyimle ve bu üç sınıftan oluşan okur kitlesinin, yazar olarak katkı yapmasıyla aşılabılır.

3.3. İçerik

- Gökbilim ile ilgili güncel haberler
- Temel gökbilim bilgileri
- Modern fiziğin kavramları ve felsefi içeriği üzerine tartışmalar
- Sahte bilimin teşhir edilmesi (Ufoloji, Astroloji, v.b.)
- Gözlem yöntemleri ve gözlem aletleri
- Ulusal toplantı, seminer ve kongre duyuruları
- Bilim felsefesi üzerine tartışmalar
- Yeryüzünde canlıların evrimi ve yerötesi yaşamı arama çalışmaları (SETI)
- Evrenbilim: Kuramsal kökenler, tartışmalar ve seçenekler
- Gökbilimin ülkemizde gelişimi ve geleceği üzerine yazılar
- Kaos teorisi ve gökbilim uygulamaları
- Ders dışı anlatım ile gökbilim için temel düzeyde matematik
- Amatör Gökbilim* okurlarının her konuda fikirlerini paylaşabileceği forum sayfaları

maddeleri *Amatör Gökbilim* dergisi için hedeflenen en genel konulardır. Derginin ilk iki sayısında yayınlanmış çeşitli yazılar yaratılmış içerik hakkında fikir verecektir: *Astronomi Alanında Gelişmeler, Yerdışı Yaşam ve Ufo Seneryoları, Kuyruklu Yıldızlar, Mikromercek Etkisinin Astrofizikteki Kullanım Alanları, Ay’ın Çevrimi, Yöntem Üzerine Notlar, Astrolojiden Hasastrolojiye, Ufo Aldatmacası, Prof. Dr. Nüzhet Gökdoğan Üzerine, Güneş Sisteminin Analitik İncelenmesi, Kaos ve Dinamik Sistemler, Kahverengi Cüceler, Astronominin Kökenlerine Bir Bakış, Evrenin Maddesi, Astronomi: Tamam mı? Devam mı ?*

Dergide yayınlanacak yazılar kabul edilirken yabancı dergilerden çevrilmiş yazılar değil de, ülkemizdeki yazarların kendi yaklaşım ve anlatımlarının ürünü olanlara öncelik tanınmaktadır. Bu şekilde gökbilim ile ilgilenen genç yazarların, bildiklerini güncel bir şekilde

yazabilmeleri, böylece okurların da daha özgün bir dergiyle karşı karşıya kalmaları hedeflenmektedir. Elbette aynı nitelik haber yazılarında aranmamakta ve güncel haberlerin çeviri yoluyla aktarımı yapılmaktadır.

3.4. Amatör Gökbilim dergisinin dil özellikleri

Yabancı dil öğrenmek ve bilmek ile yabancı dili bilim dili olarak görmek aynı anlama gelmiyor. Her dilin bir düşünceyi oluşturma biçimi var. Bu biçimi özden koparmak olanaksız. Başka bir dilde aktarılan öz kaçınılmaz olarak bir şeyler yitiriyor. Dil, herhangi bir duygu ya da bilgi gibi, kendisinden önce varolan bir düşünce gövdesine eklenecek yeni bir dal değil. Dil öncesi ve sonrası olmadan, her zaman düşüncenin kendisi oluyor. Kolay anlaşılamayan bir dille, yüksek bir düşünsel etkinlik gerçekleştirilemeyecektir. Bu anlamda bilimin evrenselliği yalnızca kavram boyutundadır, bilim üreten her toplum, bu evrensel kavramları karşılayabilecek terimleri kendi dilinde türetebilir. Bilim üreten her toplumun dili, bilim dilidir. Bir dilin bilimsel gelişmeleri karşılayacak ölçüde zengin olmadığını söyleyerek, bilimi ayrı bir dilde öğrenip, geliştirmek kötü sonuçlara yol açabilir. Aynı zamanda yabancı kökenli sözcüklerin Türkçe’de varolan yerleşmiş karşılıklarının kullanılması da *Amatör Gökbilim* dergisinin genel tercihidir. *Amatör Gökbilim* dergisi, delikleri yamama düşüncesiyle, oradan buradan derlenen terim yığınlarıyla bilim yapılamayacağı ve ancak Türkçe kökenli terimlerle yaratıcı biçimde düşünülebileceği fikrinden yola çıkmaktadır.

3.5. Amatör Gökbilim dergisinin anlatım özellikleri için bazı öneriler

- Elbette günlük dille yetinmeyip bu dili aşmak gökbilim ve fizikte bilimselliği sağlamak için kaçınılmazdır. Bu nedenle *Amatör Gökbilim*’de kullanılabilecek üst düzey teknik terimlerin, yazı içinde kullanılmadan önce tanımlanması önerilir.
- Günlük dilde, bilim ötesi yaşama kesiminde sık sık kullanılan “hız, alan, katı, sıvı, parçacık” sözcüklerinin, fizikte, görünüşteki andırmalara karşılık, aslında günlük dildekenden başka, daha belirtik anlamda veya bambaşka bir anlamda kullanıldığının yazarlar tarafından belirtilmesi önerilir
- Gökbilim ve fiziğin kavramlarını sıradan insanlara anlatma girişimlerinde, özel bir bilim dili gelişmiş olduğunu saptamak, ancak günlük dille bağları olduğunu açık seçik görmek ve bu bağları aşırılığa kaçmayan yeni bağlarla sağlamlaştırmak gerekecektir.
- Aristoteles’in “Fizik” yapıtında matematiğin hemen hemen hiç rol oynamıyor görüldüğü bir

takım fizik çalışmaları vardır. Ancak bu çalışmaların dilce derinliklerine inildiğinde, matematik içerdiği anlaşılır. *Amatör Gökbilim*’de yayınlanacak yazıların üst üste bağıntılar yığınından oluşması yerine bu biçimi taşıması önerilir. Bu yaklaşım okur çeşitliliğini koruyacaktır.

- Yazılarda anlatılanları tamamlayacak tablo, grafik ve şekil gibi görsel gereçlerin kullanılması ve de gözlem aletleri, gözlem yöntemleri gibi uygulamaya yönelik konular ele alınırken somut örnekler ile anlatımın güçlendirilmesi önerilir.

3.6. Amatör Gökbilim’in hedefleri

Amatör Gökbilim’in

1. 3 ayda bir yayınlanması sağlanmalı ve sürekliliğinin bir güvencesi olan ekonomik koşullar ayarlanmalı. Bu nedenle abonelik çalışmaları başlatılmalı.
2. sürekliliğinin ve yazar çeşitliliğinin sağlanabilmesi için şimdiden, gelecekte yayınlanmak üzere bir yazı arşivi oluşturulmalı.
3. yayın hayatının başka bir güvencesi olan yasal başvurular tamamlanmalı.
4. ilk adımda, İstanbul içindeki bütün merkezi kitapevlerine dağıtımı sağlanmalı.
5. ilk adımda, İstanbul içindeki üniversitelerin tümüne öğrenci temsilcilikleri yöntemiyle ulaştırılması sağlanmalı.
6. isteği karşılayacak doğrultuda basılan adet sayısı artırılmalı.
7. Türkiye genelinde bütün Astronomi ve Uzay Bilimleri öğrencilerine ve amatör gökbilim topluluklarına, öğrenci temsilcilikleri veya abonelik yöntemiyle ulaştırılması sağlanmalı.
8. amatör gökbilim topluluklarıyla ilişkiye geçerek okurlarının, teleskop başında gözlem amaçlı gezilerde toplanmaları sağlanmalı.

Önümüze daha uzun zaman diliminde gerçekleştirilecek hedefler koymalıyız :

Amatör Gökbilim dergisinin sıradan insanlara gazete bayileriyle ulaşmasını sağlayacak olanaklar elde edilmesi hedeflenmelidir. Böylece ulusal bir gökbilim dergisinin yaratılması için bir adım daha atılmış olacak. Geçmişteki bütün olumsuz deneyimler, gelecekteki bir çalışmanın başarısızlığını öngöremez. Geçmiş deneyimler, sadece gelecekteki hata ve deneyimsizliklerden kaçınabilmeyi sağlayacaktır. *Amatör Gökbilim* dergisinin, yığınlğın bitirici etkisinden uzakta, hedeflerin en baştan belirlendiği bir kulvarda gelişeceğine inanıyorum.

3.7. Amatör Gökbilim dergisi için için neler yapabilirsiniz ?

Amatör Gökbilim’in;

1. içeriğiyle ilgili her türlü öneride bulunabilirsiniz.
2. içeriğine yön vermek için yazılarınızla katkıda bulunabilirsiniz.
3. sürekli olarak yinelenen sayfalarının sorumluluğunu alabilirsiniz. (3 aylık gökyüzü sayfası, kapak tasarımı gibi...)
4. abonelik ve reklam gibi ekonomik konularının sorumluluğunu alarak, sürekliliğin sağlanmasında faydalı olabilirsiniz.
5. temsilciliğini (dağıtım) bulduğunuz üniversite veya şehirde üstlenebilirsiniz.
6. tanıtım sorumluluğunu üstlenerek basın ile olan iletişimi sağlayabilirsiniz.
7. basım giderleri gibi konularda maddi destekleyiciler bulabilirsiniz.
8. gelişmesine katkıda bulunmak için buraya madde ekleyebilirsiniz.

Kısaca Amatör Gökbilim’in her aşamasında katkıda bulunabilirsiniz.

4. Kaynaklar

- Dorothy NELKİN, Selling Science, W H Freeman ve Co,1988
- Orhan BURSALI, Türkiye’de Bilim Gazeteciliği, Bilim ve Teknik, Ocak 1997, sayı : 350
- Özgür GÜLTEKİN, Üretkenlik ve Yöntem Üzerine Düşünceler, Amatör Gökbilim, Kasım 2003-Ocak 2004, sayı : 1
- Nermi UYGUR, Dil Yönünden Fizik Felsefesi, Remzi Kitapevi, 1993
- İclal ERGENÇ, Bilim Dili ve Anadili, Bilim ve Ütopya, Şubat 2001, sayı : 80
- Haluk ERTAN, Aklın ve Bilimin Yüceltilmesine Davet, Bilim ve Ütopya, Ekim 2001, sayı : 88
- Safsata Anketi, Bilim Ütopya, Ekim 2001, sayı : 88